

ANTROPOGEOGRAFSKO ISTRAŽIVANJE TRIJU OTOČIĆA U ZADARSKOM ARHIPELAGU: ZVERINCA, SESTRUNJA I RIVNJA U 1952. GOD.

Ivo Rubić

Jugoslavenska akademija u Zagrebu dala mi je god. 1952. novčanu pomoć, da ispitam tri mala zadarska otoka. O tomu dajem ovaj izvještaj.

Zadarski arhipelag je antropogeografski kod nas vrlo malo obrađen. L. Marčić je u svom prikazu »Zadarska i šibenska ostrva« – Beograd 26 sv. Naselja S. A. N. 1930., dao letimičan prikaz većeg broja otoka. Ova tri otočića nije nego samo spomenuo.

Stao sam pred pitanjem, da li najprije proučiti materijal, koji se nalazi o ovim otocima u zadarskom državnom arhivu ili prije poći na teren pa nakon toga u arhiv. Odlučio sam se za drugi put. On je geografu bliži, jer je u kontaktu sa prirodom i ljudima, iz autopsije, više upozna probleme nego iz arhivskih spisa.

Zverinac, Sestrunj i Rivanj postavili su se paralelno uz sjeverni dio otoka Ugljana do Dugog otoka. *Zverinac* pripada općini Božava. Otok ima 4,15 km² površine; 14 km opsega; 117 m mu je najviša točka; godine 1948. je imao 158 stanovnika ili 39 na 1 km². Toponim označuje slavensko ime (zvir = životinja). Obilazeći sa jednim seljakom, pokupio sam sve obalne toponime. Zadržali smo se u lučici, nazvanoj Ripišće (od ripa = obala). Tamo sam otkrio temelje jedne stare crkvice, triju kuća i mnogo opeka. U Zadarskom arheološkom muzeju to ranije nije bilo poznato. Crkvicu zovu »grčka crkva«. Koliko toponim, toliko opeke pokazuju, da je otok bio naseljen za rimsko doba. Kasnije, sve do mletačke vladavine, nemamo nikakova traga o naseljima na otoku. Najstariju godinu zabilježenu o ovom otoku nalazimo na krunici cisterne u dvorištu kuće Fanfogne na otoku iz godine 1746. Početkom XVIII. stoljeća je – nadopunjam na osnovu tradicije – dobila obitelj Fanfogna iz Zadra na poklon od mletačke vladavine ovaj otok. On je bio cio pod makijom. Ima jedno malo polje. Da bi mogli početi obrađivati

otok, Fanfogna je iz Verunića (na Dugom otoku) počeo zvati radnike. Škifići su prvi, koji su se preselili stalno na ovaj otok. Oni su bili kmetovi Fanfogne. Vojska je počela graditi dvor Fanfogne. Velim vojska, jer je Fanfogna bio oficir pa je tada mogao tako graditi. Kasnije su došli drugi stanovnici sa Premude, Rave, Velog Rata i Oliba. Po crkvenim maticama se dade utvrditi u selu samo 4 patronimika (Kapor, Mihovilović, Pešušić, Škifić). Na otoku radi oko 150 aktivnih radnika oko 150 godina. Ovi su iskrčili i uredili polje, izgradili naselje. Vrlo su marljivi, čisti, uredni i poštteni. Ove su kvalitete najvećma dobili u pomorstvu. Svake godine idu povremeno po nekoliko njih na parobrode za kuhare i konobare. Zimi se vraćaju kući.

Važan fiziogeografski problem na otoku jest, što njihovo malo polje svako nekoliko godina poplavi, jer ponor ne može progutati svu vodu, koja u jeseni, katkad vrlo naglo, padne. Ta voda je uzrokom pojavi »ponovnog porasta krša« (Wiederverkarstung), koji im odnosi dobru crljenicu zemlju.

Nemamo klimatskih podataka o otočiću. Selo je orijentirano prema zapadu, zaklonjeno od bure. Povoljnu temperaturu na otoku lijepo nam može tumačiti velika palma, koja raste u Škifića dvoru. Tako velike nema nijedno mjesto na zadarskom arhipelagu. A gdje visoka palma raste, tamo je srednja januarska temperatura uvijek iznad 5 ili 6° C, tamo nema jake bure.

Najviši vrh otoka zove se Klis. Gdjegod nalazimo ovaj toponim, pokazuje da mjesto ima položaj vratiju. I Zverinac ima taj položaj vratiju iz Maknara u Srednji kanal.

Drugi naseljeni otok, položen paralelno sa Zverincem jest *Sestrunj*. On ima 11,09 km²; 27,9 km opsega, najviši vrh 186 m, 382 stanovnika ili 34 na 1 km² (godine 1948). Pripada općini Božava, ali gravitira potpuno ka Zadru. Ističe se osobito velikom množinom šume, koje ima 180%, od cijele površine otoka. To je sve makija. Konstantin Porfirogenit ga zove »Estroon«. P. Skok misli, da to ime dolazi od latinske riječi extraneus, to jest otok, koji leži sa strane.

To je bio feud obitelji Borelli, od koje su se stanovnici otkupili 1878. Crkvena župa je na otoku bila osnovana 1640. godine. Radio sam na crkvenim maticama i patronimicima. »Epitome synodorum 29« – u zadarskom arhivu donosi podatak, da je selo 1598. godine imalo oko 100 stanovnika. Statistika 1879. godine kaže, da je otok te godine imao 241 stanovnika. Ove je stanovnike dovela uglavnom obitelj Borelli kao svoje kolone. Stanovnici su se bavili šumarstvom i stočarstvom. Te su im grane privrede i danas važnije od ostalih. Tako na pr. svake godine se vrši stalna izmjena između stanovnika Sestrunja i Privlake. Privlačani daju vino Sestruncima za drvo. Pokupio sam sva toponima oko otoka vozeći se lađom naokolo sa ribarima.

Sučelice Sestrunju nalazi se otočić *Rivanj*. Ima 4,40 km², 10,3 km opsega, 101 m visine, 99 stanovnika ili 24 na 1 km². Naselje je postavljeno kao ni na jednom otoku, upravo na vrhu otoka. Ime otoka

dolazi od latinske riječi Ripanium ili ripa = obala. Na ovom otočiću ima nekoliko interesantnih problema: iz fitogeografije, migracije naselja i stanovnika. Skoro cijeli otočić je obrastao makijom. Tamo ga zovu grm. Sa južne strane ili, kako tamo seljaci zovu, Dolinje ima u grmu mnogo ružmarina, sa sjeverne strane ili Gorinje ga skoro nema. Razlog ovom pojavu seljaci tumače ovako: gdje je »parparot« – tako oni zovu dolomit, tamo ima ružmarina, gdje je vapnenac, tamo on vrlo slabo uspijeva. Ovaj sam pojav našao i na Dugom otoku. Znači, da je povezanost između dolomita i ružmarina velika. Ružmarin je vegetacijski indikator za dolomit, a dolomit je dobra ekološka podloga za ružmarin. Bianchi u svojoj knjizi »Zara Christiana« spominje ovaj otok već 1355. godine. Staro naselje se nalazi prema Ugljanskim Mulinama na položaju Paljin vrtal i Lokva. Tko ga je srušio, ne zna se. Onda su Marčelići i općina Zadra doveli obitelji Radulića i Fatovića kao svoje kmetove, koji su se nastanili na vrhu otoka, vjerojatno radi obrambenih razloga. Dva su patronimika: Radulić i Fatović. Rivanjci su štokavci i po nošnji izraziti Dinarci. Sestruncji su čakavci. Prema tomu nošnja i govor pokazuju, da su oni došli iz raznih dijelova zemlje.

Koncem XVIII. i početkom XIX. stoljeća su se seljaci po našim otocima počeli redom otkupljivati od svojih gospodara. Seljak Radulić Šime pok. Bare ima još sve spise, iz kojih se vidi, kako su se 1905. otkupili Rivanjci od svojih gospodara. Ti su spisi uredno pisani. S jedne strane je općinu Zadar zastupao bilježnik Ivan Rolli, a Rivanjce odvjetnik Dr. Vj. Ziliotto. 25. V. 1905. je bio, nakon dugih rasprava, zaključen ugovor među obim strankama. Rivanjci su se otkupili za 3000 fiorina od općine Zadra.

Mnogo lijepih toponima i originalnih riječi sam našao i zabilježio na Rivnju. (Na pr. Podnavina znači Južna strana, dobra za vinograd. Slično Dolinja. Zanavina – sjeverna strana ili Gorinja. Dobrinka – dobra zemlja, tremeza – parcela samo za vinograde i t. d.)

Kanal između Sestrunca i Rivnja ima jedan vjerojatno oceanografski interesantan problem. Dubok je oko 30 m. Struja ide od jugoistoka prema sjeverozapadu. Za juga je pojačana. Za bure se pojavljuje pojav, koji nalazimo u Gibraltaru i Bosporu, a to je da površinom ide struja od sjeverozapada prema jugoistoku, pod površinom ide podstruja od jugoistoka prema sjeverozapadu. Ribari kažu, da u ovom kanalu ima zato mnogo ribe. Na dnu se ovoga kanala nalazi velika množina spužava. Godine 1951. je 2 mjeseca 8 brodova spužvara neprestano vadilo spužve iz ovog kanala.

Ova tri mala otočića imaju još brojne antropogeografske probleme. Na osnovu podataka, koje sam sakupio, moći će se sastaviti studija, važna stoga, što dosada nitko nije ispitivao te podatke i nitko nije pisao o tim otocima.

Nakon višednevnog boravka na ovim otočićima bio sam u zadarskom arhivu i sakupio sve što je tamo zabilježeno o ovim otocima.